

BUDİZM'DE DÖRT TEMEL GERÇEK, SEKİZ DİLİMLİ YOL VE NİRVANA*

Four Noble Truths, Eightfold Path and Nirvana in Buddhism

Ahmet GÜÇ*

Ekrem SERT**

Öz

Budizm, M.Ö. VI. yüzyılda Kuzey Hindistan'da dünyaya gelen Buda'nın ortaya koymuş olduğu inanç sistemi ve öğretiyeye dayanan bir dindir. Kısaca "Buda'nın Hindistan'da kurduğu din ve felsefe sistemi" diye de ifade edilen bu din, insan mutluluğunu aramakta ve insanı ıstıraptan kurtarmayı hedeflemektedir.

Lüks içerisinde ve endişeden uzak bir hayat yaşayan Buda, babasının yasağına uymayarak bir gün saraydan dışarı çıkmış ve gerçek hayatın saraydakinden ibaret olmadığını anlamıştır. Çünkü o, ilk gün bir ihtiyara, ikinci gün bir hastaya, üçüncü gün bir cenazeye ve dördüncü gün de dilenci bir keşişe rastlamıştır. Gördükleri onu sarsmış; her şeyin boş olduğunu anlamış ve dünya nimetlerine sırt çevirmiştir. Bu düşünce onu evini, ailesini ve sarayı terk etme kararına ulaştırmıştır.

Yirmi dokuz yaşında sarayı terk eden Buda'nın zihni, altı yıl süren zühd ve çile dolu bir yaşamı da tecrübe ettikten sonra otuz beş yaşında aydınlanmıştır. O, keşfetmiş olduğu hakikati dört temel gerçek, sekiz dilimli yol ve bu yolun tabii sonucu olan Nirvana kavramı ile açıklamıştır. Bu makale Buda'nın kurtuluş öğretisinin özünü ve temelini teşkil eden bu hakikati ayrıntılı bir şekilde ele almaktadır.

Anahtar Kelimeler: Buda, Budizm, Dört Temel Gerçek, Sekiz Dilimli Yol, Nirvana.

Abstract

Buddhism is a religion based on the belief system and teaching revealed by Buddha who was born in North India in the 6th century BC. Briefly defined as "the religion and philosophy system that Buddha established in India", this religion seeks human happiness and aims to save people from suffering.

* Makale Gönderilme Tarihi:05.05.2020 / Makale Kabul Tarihi: 20.06.2020 / Makale Yayın Dönemi: Haziran 2020
Doi: 10.20486/imad.732201

* Prof. Dr., BUÜ İlahiyat Fakültesi, Felsefe ve Din Bilimleri, Dinler Tarihi Anabilim Dalı Öğretim Üyesi, Bursa, Türkiye / e-posta: aguc@uludag.edu.tr / ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-4614-6235>.

** Doktora Öğrencisi, BUÜ İlahiyat Fakültesi, Felsefe ve Din Bilimleri, Dinler Tarihi Anabilim Dalı, Bursa, Türkiye / e-posta: sertekrem@hotmail.com / ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-7772-1189>.

Living a luxurious and lightheaded life, Buddha went out of the place one day by not obeying his father’s ban and realized that real life was not just the palace. This is because he came across an old man on the first day, a patient on the second day, a funeral on the third day and a begging monk on the fourth day. What he saw awakened him; he understood that everything was empty and turned his back on the blessings of the world. This thought led him to make a decision to leave his house, family and palace.

The mind of Buddha, who left the place at the age of twenty-nine, was enlightened at the age of thirty-five after experiencing a life full of ascetism and ordeal that lasted six years. He explained the truth he discovered with four noble truths, eightfold path and the concept of Nirvana, which is the natural result of this path. This article examines this truth which is also the essence and basis of the salvation doctrine of Buddha in detail.

Keywords: Buddha, Buddhism, Four Noble Truths, Eightfold Path, Nirvana

Summary

Buddhism is one of the major belief systems based on the teachings of the Buddha who was born in North India in 563 BC as the child of the ruler of the Sakya tribe in the region now Nepal locates. This belief system is one of the rapidly spreading religion around the world today. It is known as Budda-dharma (Buddha sharia), Budda-vacana (Buddha’s words and speeches), or Budda-sasana (Buddha’s messages and teachings) by its followers who live in countries in Asia. Based on the belief system and teaching revealed by the Buddha, Buddhism is a religion that seeks human happiness and aims to save people from suffering. Those who adopt this teaching are called “Buddhist”.

The real name of the founder of Buddhism is Siddharta Gautama. Buddha, which means “enlightened, awakened person” in Sanskrit and Pali languages, is his epithet that was given to him later because he found truth, and thus was enlightened. According to legend, Siddharta’s father resorted to fortune tellers in order to learn his son’s future and learned that he would either be a mighty ruler or a “Buddha” in the future. The King then imprisoned his son in a pleasure palace in order to prevent him from becoming a Buddha, and provided him a luxurious life and good education. When he came to the age of marriage, Siddharta married Yaşodara, the daughter of one of his close relatives, and had a son named Rahula.

At the age of twenty-nine, while living in the pleasure palace, Prince Gautama realized that real life is different from that in the palace after being affected by a monk who did not lose his peace of mind in the face of suffering. Therefore, he decided to

leave this palace, his wife and son, and lived a strict ordeal life that lasted six years. Finally, he realized that a strict ordeal life cannot lead a person to reality just like the previous extreme life of pleasure cannot.

Meanwhile, on the full moon night of May, he sat under a wild Fig Tree (Enlightenment Tree) on the banks of the Neranjara river near Uruvela, a branch of the Ganges; he began to investigate the secret of life, death, universal pain and suffering. At the age of thirty-five and during introspection in the July full moon, he reached his goal, his mind was enlightened and he became “Buddha”. He decided to spread the truth he had found and made his first preaching in Sarnath Deer Park in Benares, to five ascetics who had once accompanied him. This preaching, called “Turning the Wheel of the Law”, is the basis of the “Four Noble Truths” revealed by the Buddha. The four noble truths are as follows:

1. Life is full of pain and suffering. Human existence is filled with sufferings such as evil, dissatisfaction, illness, old age, death.
2. The reason of suffering is desire and passion. This leads to new karma and procession, new reincarnation and death.
3. Ending worldly suffering and adversity depends on giving up desires and wishes.
4. Overcoming desires and wishes is possible by following the “Eightfold Path”. Reaching freedom, new life, namely Nirvana, is only possible with this Eightfold Path put forward by the Buddha. In fact, Eightfold Path which is a schematic representation of Buddhist life is collected under three headings as Sila (Morality), Samadhi (Meditation), and Panna.

Sila includes right speech, right action (work), and right livelihood (life). Five commandments that every Buddhist must follow explain right speech and action: refraining from killing and harming, stealing, misleading senses, speaking carelessly, drinking or using drugs. Right livelihood includes five prohibitions: butchering, selling alcoholic beverage, dealing drugs, producing weapons and poisons. Sila, also known as codes of conduct and commandments, is the discipline rules of Buddhism.

Samadhi is the practice of contemplation to purify the spirit, destroy delusions and grasp the truth. Samadhi includes right reasoning and right introspection. Right reasoning is the mental acuity, the mental elegance of influence, which the Buddhist shows in what s/he says, does, thinks. Right introspection embraces concentrating mind to a subject, controlling the breath, analyzing the thoughts that come to mind, and being able to understand whether they are good, bad or neutral via a careful analysis; on the other hand, determining from where greed, grudge, fallacy etc. originate.

Panna that means “Wisdom” or “Insight” in Pali language constitutes the third and highest level of Buddhist life. Panna includes right understanding, right thought and right intention. Right understanding is to perceive universe and human existence according to four noble truths. Right thought is to purify the mind from tendencies such as emotional desire, evil, cruelty. Right intention, on the other hands, is to not follow the paths which to be regretted at the end, but to have good feelings in the mind with sincere commitment.

Eightfold Path, which is also described as “Middle Way” in Buddhism, is related to each other. In order to achieve absolute peace, s/he must think of these principles as a whole and organize her/his daily life accordingly. The end of this road, thus, is Nirvana.

Expressing the ultimate salvation in Buddhism, Nirvana means the state of “absolute enlightenment” and “absolute peace” in which things are grasped with their true nature, and the wheel of worldly existence is ended. It is a permanent state that will not end. In the Buddhist scriptures, this state is sometimes described with symbolic expressions such as “opposite shore”, “calm island in the stormy sea”, “cool cave” and “holy city”, and sometimes “eternal liberation” and “eternal peace from the wheel of samsara” and “eternal peace and happiness”. Briefly, the ultimate goal of human life in Buddhism is described as the destruction of karma, reaching a state of happiness that has never happened before, cannot be defined by words, cannot be depicted and can only be experienced.

GİRİŞ

Budizm, M.Ö. VI. yüzyılda Kuzey Hindistan’da dünyaya gelen Buda’nın öğretilerine dayalı olarak ortaya çıkan ve büyük inanç sistemleri arasında yer alan bir dinî hareketin adıdır. Kısaca Buda’nın Hindistan’da kurduğu din ve felsefe sistemi de denilebilir. Asya’da Budistlerin yaşadığı ülkelerde mensupları tarafından *Budda-dharma* (*Buda şeriatı*), *Budda-vacana* (*Buda’nın söz veya konuşmaları*) veya *Budda-sasana* (*Buda’nın mesaj ve öğretileri*) olarak da bilinen bu inanç sistemi, günümüzde dünyanın dört bir yanında taraftarları bulunan ve hızlı bir şekilde gelişen dinlerden birisidir.¹ Budizm’in kurucusunun asıl adı *Siddhartha Gautama*’dır. Sanskritçe’de ve Pali dilinde “*Aydınlanmış, uyanmış kişi*” anlamındaki *Buda* (*Buddha*) onun lakabı olup bu lakap hakikati bulduğuna ve aydınlandığına inanıldığı için ona sonradan verilmiştir². Buda’nın öğretilerine “*Budizm*”, bu öğretiyi benimseyenlere de “*Budist*” denilmiştir³.

Batı dillerinde Buda’nın kurduğu dinin adı olarak kullanılan, Brahman şekilciliğine ve kast sistemine karşı çıkan, soyut metafizik tartışmaları bir yana bırakarak duyguları dizginleme, ahlâken temizlenme, insanları eşit görme, insanlara ve diğer canlılara sevgi ve şefkat gösterme gibi ilkelere dayanan Budizm’e felsefi-teolojik bir hareket, mezhep veya tarikat olarak bakanlar varsa da onda bu belirtilen hususları destekleyen özellikler bulunmakla birlikte kurucusu, kutsal metinleri, inanç esasları, cemaati, mabetleri ve diğer özellikleriyle bu sistem daha çok bir din olarak nitelendirilmektedir⁴.

Buda, Hindistan’ın Kuzeydoğusunda, şimdiki Nepal’in bulunduğu bölgedeki Sakya kabilesinin yöneticisinin çocuğu olarak M.Ö. 563’te⁵ dünyaya gelmiştir. Rivayete

¹ I. B. Horner, “Buddhism: The Theravada”, *The Concise Encyclopedia of Living Faiths (CELF)*, ed. R. C. Zaehner, (London: 1977), 263; Ali İhsan Yitik, *Doğu Dinleri*, (İstanbul: İSAM Yayınları, 2014), 81; Şinasi Gündüz, *Din ve İnanç Sözlüğü*, (Ankara: Vadi Yayınları, 1998), 71; Mehmet Aydın, *Ansiklopedik Dinler Sözlüğü*, (Konya: Damla Ofset A. Ş., 2005), 118.

² S. G. F. Brandon, *A Dictionary of Comparative Religion (DCR)*, (London: 1970), 154; Frank E. Reynolds, Charles Hallisey, “Buddha”, *The Encyclopedia of Religion (ER)*, ed. Mircea Eliade, (London: 1987), 2:319; Zenju E. Manuel, *Meraklılar için Budizm: temel sorulara doyurucu cevaplar*, (İstanbul: Maya Kitap, 2014) 21.

³ Cemil Kutlutürk, “Hint Dinleri (Budda Dharma/Budizm)”, *Dünya Dinleri*, ed. Şinasi Gündüz, (İstanbul: Milet Nihal Yayınları, 2019), 203.

⁴ Günay Tümer, “Budizm”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, (İstanbul: 1992), VI:352.

⁵ Buda’nın doğum ve ölüm tarihi ile ilgili olarak M.Ö. 623-543, 624-544, 566-486, 563-483, 560-480 gibi farklı tarihler verilmiştir. Bkz. Brandon, *DCR*, 154; *The Perennial Dictionary of World Religions (PDWR)*, gen. ed. Keith Crim, (New York: 1981), 121. Tartışmalı olduğuna işaret etmekle birlikte, doğum tarihini M.Ö. 563 olarak kabul edenler de bulunmaktadır. Bkz. Horner, “Buddhism: The Theravada”, *CELF*, 269.

göre *Siddhartha* ’nın babası, oğlunun geleceğini öğrenmek için o zamanki âdete uyarak falcılara başvurmuş ve onun ileride ya kudretli bir hükümdar ya da bir “*Buda*” olacağını öğrenmiştir. Bunun üzerine Kral, oğlunun bir Buda olmasına engel olmak için onu saray zevkleri içine hapsedmiş, refah içinde geçen bir hayat ve iyi bir eğitim imkânı sağlamıştır. Buda, lüks içinde geçen bu hayatını şöyle anlatmıştır:

“Babamın evinde eğlenmem için bir havuzda mavi nilüferler, bir başka havuzda beyaz nilüferler, bir diğerinde de kırmızılar açardı; bu çiçekler hep benim içindi. Ve ben, ey rahipler, ancak Benares ıtırları sürünürdüm. Benim üç elbisem de yine Benares’ten gelirdi. Gece gündüz üstümde açık bir şemsiye soğuktan sıcaktan, toz veya çığden beni korurdu. Üç sarayım vardı...”⁶.

Evlenme çağına gelince yakın akrabalarından birinin kızı Yaşodara ile evlenen ve Rahula adında bir oğlu olan⁷ *Siddhartha*, sarayda mesut ve endişeden uzak bir hayat yaşarken, babasının yasağına uymayarak bir gün saraydan dışarı çıkmış ve gerçek hayatın sarayda gördüğünden ibaret olmadığını anlamıştır. Çünkü o, ilk gün bir ihtiyara, ikinci gün bir hastaya, üçüncü gün bir cenazeye ve dördüncü gün günde de bir dilenci keşişe rastlamıştır. Gördükleri onu sarsmış; her şeyin boş olduğunu anlamış ve dünya nimetlerine sırt çevirmiştir. Bu düşünce onu evini, ailesini ve sarayı terk etme kararına ulaştırmıştır. Yirmi dokuz yaşında iken, bir gece, ailesi uykuda bulunduğu sırada, bir ata binerek evi terk etmiş ve sonunda bir ormana varmış, üzerindeki mücevherleri çıkarıp uşağına vermiş ve onu atı ile birlikte geri göndermiştir. Saçlarını da kökünden keserek suya atmış ve oradan geçmekte olan bir gezginci rahip ile elbiselerini değiştirmiştir. Sarayı terk ettikten sonra, eski âdetlere uyarak, tanınmış hikmet ve murakabe üstatlarını aramış, onların nezareti altında zihnî gelişmeyi sağlayan Yoga metotlarını öğrenerek manevi sükûn ve huzura ulaşmada ehliyet kazanmak istemiştir. Ancak o, insan, hayat ve hakikat hakkında kendisine telkin edilen programları beğenmemiştir. İçinde bulunduğu zahitler grubunu terk ederek yalnız başına ormana çekilmiştir. *Gautama (Gotama)* ismini kullanarak altı yıl, bir deri bir kemik kalıncaya kadar çok sert bir zühd hayatı yaşamıştır. Bu hayat da onu tatmin etmemiş ve ondan da vazgeçmiştir. Hikmete ve zihnî

⁶ Annemarie Schimmel, *Dinler Tarihine Giriş*, (Ankara: A. Ü. İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1955) 90.

⁷ Manuel, *Meraklılar için Budizm*, 22.

berraklığa ulaşmak, bedenî ve zihnî işgalardan kurtulmak için riyazet ve çile yolunun kâfi gelmediğini; bu yolun vücudu zayıflatmaktan ve zihni bulandırmaktan başka bir işe yaramadığını anlamıştır. Çünkü o, önce saray hayatının zevk ve sefasını, daha sonra da nefse işkence yolu ile ikinci bir aşırılığı tatmıştır. Böylece iki aşırılık arasında “orta bir yol” aramaya koyulmuştur. Bunun için yeniden yiyip içmeye başlamıştır. Onunla çilede bulunan beş zâhit, mücadeleden yılıp mağlubiyeti kabul ettiğini düşünerek onu terk etmiştir. *Gotama* ise hakikat ve huzuru başka yollardan aramaya girişmiştir.⁸

Bu sırada Mayıs ayının dolunay gecesinde *Ganj*'in bir kolu olan *Uruvela* yakınında *Neranjara* nehri kıyısındaki yabani bir *İncir Ağacı* (*Aydınlanma Ağacı*) altında oturup düşünceye dalmış; hayatın, ölümün, evrensel acı ve ıstırabın sırrını araştırmaya başlamıştır. 35 yaşlarında ve Temmuz dolunayında murakabe halinde iken gayesine ulaşmış, zihni aydınlanmış⁹ ve “*Budda*” olmuştur. Buda, bulmuş olduğu hakikati yaymaya karar vermiş, ilk vaazını *Benares*'teki *Sarnath Geyik Parkı*'nda, daha önce kendisinden ayrılan beş zâhide yapmış olduğu vaaz şöyledir:

“Ey keşişler! Dünyayı terk eden kimsenin bırakması gereken iki aşırılık vardır. Bu aşırılıklar nelerdir? Arzularda adanmış bir hayat; yani arzuların ve şehevî duyguların tatminine vakfedilmiş bir ömür. Bu insanı alçaltıcı, duyusal, âdî, sıkıntı verici ve yararsız bir hayattır. Diğeri ise riyazet ve mücâhedeye adanmış bir hayattır ki bu da acı verici, sıkıntılı ve yararsızdır.

Kardeşlerim! Ben bu iki aşırılığı terk ederek orta yolun bilgisine ulaştım. Bu yol ki hikmete götürür, kavramayı sağlar, sükûneti, dinginliği ve bilgiyi getirir, kısacası mutlak aydınlanmayı temin eder. İşte bu sekiz dilimli asil yoldur; o da doğru iman, doğru amaç, doğru konuşma, doğru davranış, doğru meslek, samimi (yerinde) çaba, doğru murakabe ve doğru tefekkür basamaklarından oluşur...”¹⁰.

⁸ Günay Tümer, Abdurrahman Küçük, *Dinler Tarihi*, 4. Baskı, (Ankara: Ocak Yayınları, 2002), 160-162; Yitik, *Doğu Dinleri*, 82; Schimmel, *Dinler Tarihine Giriş*, 90-91; Jean Varenne, “Budizm”, *Din Fenomeni*, haz. Mehmet Aydın, (Konya: Tekin Kitabevi, 1993), 344-348; Brandon, *DCR*, 154-155; Manuel, *Meraklılar için Budizm*, 22.

⁹ Tümer, “Budizm”, *DİA*, VI:352; Jo Durden Smith, *Budizm: Gizli Öğretisi*, çev. Tolga Bakanay, (İstanbul: Sınır Ötesi Yayınları, 2006), 39-48.

¹⁰ Yitik, *Doğu Dinleri*, 100-101; Schimmel, *Dinler Tarihine Giriş*, 91-92.

“*Kanunun Tekerleğini Döndürmek*” diye adlandırılan¹¹ bu vaaz Buda’nın ortaya koymuş olduğu “*Dört Temel Geçek*”e esas teşkil etmiştir¹².

A. DÖRT TEMEL GERÇEK

Buda’nın ortaya koymuş olduğu ve kurtuluş öğretisinin özü olarak kabul edilen dört temel (asil/soylu) gerçek, Budist öğretisi ve uygulamayı özetleyen, insan hayatı ile ilgili olan ve birbiriyle bağlantısı bulunan dört anlayış/kavrayıştır. Geleneğe göre bu dört gerçek, Buda’nın ilk dinleyicilerini teşkil eden ve ilk talebeleri olan beş çileci zâhidi eğitime vasıtası olarak Buda tarafından ifade edilmiştir. Buda’nın dört hakikati, Arya rahiplerinin (*Brahminlerin*) eski Vedalarda benimsedikleri hakikatlerden son derece farklıydı. Bununla beraber Buda onlara “*aryan hakikatleri*” adını vermiştir. Böyle yapmak suretiyle, Veda yazarlarının arya ile ilişkilendirdikleri ırkî ve sosyal çağrışımları reddetmiş ve bu terime “*soylu*” veya “*mükemmel*” demek suretiyle ahlâkî bir açıklama getirmiştir. Büyük yorumcu Buddhaghosa, bu dört hakikatin, Buda gibi soylu birisi tarafından öğretildikleri için “*soylu*” diye adlandırıldıklarını açıklayarak, burada “*soylu*” teriminin kullanımı ile ilgili başka sebepler ileri sürmüştür. Buddhaghosa’ya göre bu dört hakikati kavramak kişiyi bir asillik/soyluluk mertebesine sevk edecektir; çünkü onlar gerçektir. İşte bundan dolayı Buda, kendi zamanında ve Budizm’in ilk dönemlerinde yaygın olarak “*Sakya kabilesinin bilgisi (Sakyamuni)*” olarak biliniyordu.

Buda’nın, meditasyon yoluyla edindiği kavrayışını tıbbî bir reçeteyi andıran dörtlü formül şeklinde düzenlediği söylenmiştir. Buda’nın ortaya koyduğu bu dört hakikatin ilkinde “*hastalık belirtisi (symptom)*” ismi verilmiştir; o halde bu *ıstırap*tır. İkinci hakikat *teşhisle (diagnosis)*, üçüncüsü *hastalığın muhtemel neticesi hakkında mütalaa (prognosis)*, dördüncüsü de *hastalığı tedavi etmek üzere düzenlenmiş reçete (prescription)* ile mukayese edilmiştir. Bundan dolayı Buda, “*Eşsiz Hekim*” ve “*En Üstün Operatör*” gibi unvanlarla da saygı görmüştür. Ancak bu tıbbî reçete sadece tek bir hastalık için değil, bilakis tüm hastalıklar için düşünülmüştür. Bu nedenle, bu dört hakikatin tüm insan hayatına tatbik edilebileceği ve tüm Budist hikmeti açıklayabileceği

¹¹ Tümer-Küçük, *Dinler Tarihi*, 162.

¹² Yitik, *Doğu Dinleri*, 100-101; Yitik, “Budizm”, *Dinler Tarihi El Kitabı*, ed. Baki Adam, 2. Baskı, (Ankara: Grafiker Yayınları, 2015), 363. Ayrıca bkz. Schimmel, *Dinler Tarihine Giriş*, 91-92.

ifade edilmiştir. Buda'nın önde gelen talebelerinden birisi olan Sariputta bunu: “Tıpkı bir filin ayak izi, tüm diğer ayak izi çeşitlerini kapsayabileceği gibi, aynı şekilde bu dört asil gerçek de tüm diğer gerçekleri kapsar” şeklinde açıklamıştır¹³. Buda'nın ortaya koymuş olduğu dört temel gerçek şu şekilde formüle edilmiştir:

1. Hayat acı ve ıstırap doludur. Acı ve ıstırap dünyevî varoluşun temel özelliğidir. İnsanın varlığı kötülük, tatminsizlik, hastalık, yaşlılık, ölüm vb. ıstıraplarla yoğrulmuştur.

2. Dünyevî acı ve sıkıntıların sebebi arzu ve ihtiraslardır. Bu da yeni *karma*¹⁴ ve *sudûra*, yeni *tenâsüh*¹⁵ ve ölüme yol açar.

3. Dünyevî acı ve sıkıntıları sona erdirmek, arzu ve isteklerden vazgeçmeye bağlıdır. İstiraba son vermek için arzulardan, fani işlerden sıyrılmak gerekir. Bu sürekli tekrarlanan devrelerden kurtulmanın yolu *Nirvana*’dır.

4. Arzu ve isteklerin üstesinden gelebilmek “*Sekiz Dilimli Yol*”u izlemeye bağlıdır. Hürriyete, yeni hayata, yani *Nirvana*’ya ulaşabilmek ancak Buda'nın ortaya koyduğu bu yolu takip etmekle mümkündür¹⁶.

¹³ R. C. Amore, “Four Noble Truths”, *The Perennial Dictionary of World Religions*, 264-265.

¹⁴ Karma, kısaca “ne yaparsan karşılığını görürsün” anlayışına yönelik evrensel bir sistemdir. Hinduizm’in temel öğretilerinden birisi olan karma doktrini, acımasızca işleyen bir ahlak kuralı olarak da değerlendirilebilir. Kast sistemini ve ruh göçüne inancı temel alan Hinduizm’e göre bütün varlıklar sürdürdükleri hayatta ortaya koydukları performansla bir sonraki yaşam biçimlerini tayin ederler. Dolayısıyla karma, kişinin bir sonraki yaşamını bizzat kendi tutum ve davranışlarının belirlemesine dayalı bir sistemdir. Tanrılar ve evren de dâhil, bütün varlıklar karmaya dâhildir. Bkz. Gündüz, *Din ve İnanç Sözlüğü*, 213; Aydın, *Ansiklopedik Dinler Sözlüğü*, 361; Yitik, Hint Kökenli Dinlerde Karma İnancının Tenâsüh İnancıyla İlişkisi, (İstanbul: Ruh ve Madde Yayınları, 1996), 40 vd.

¹⁵ Tenâsüh (Ruh Göçü), başta Hint dinleri olmak üzere çeşitli dini geleneklerde ölümsüz olan ruhun ya sürekli olarak ya da günahlarından temizleninceye kadar bir bedenden diğer bedene geçerek tekrar tekrar doğması demektir. Bu düşünceye göre ölümlü olan yalnızca bedenlerdir. Dolayısıyla beden öldüğünde ruh, bir başka bedende tekrar doğar ve böylelikle hayatını devam ettirir. Ruhun bedenleşmesi konusunda gelenekten geleneğe farklı yorumlar vardır. Hinduizm’de karma sistemine tabi olarak ruhun tekrar tekrar vücut bulmasının sonsuza kadar süreceği düşünülmektedir. Budizm ve Maniheizm gibi dini geleneklerde ise ruh, aydınlanmaya ya da günahlarından temizleninceye kadar ruh göçü sistemine tabi olur. Budizm’de aydınlığa kavuşan kişi ruh göçü sürecinden çıkarak Nirvana’ya kavuşur. Bkz. Gündüz, *age*, s. 320-321; Aydın, *age*, s. 750; Yitik, Hint Kökenli Dinlerde Karma İnancının Tenâsüh İnancıyla İlişkisi, s. 68 vd.

¹⁶ Yitik, “Budizm”, *Dinler Tarihi El Kitabı*, s. 364; Tümer, “Budizm”, *DİA*, VI, 353; Gündüz, *Din ve İnanç Sözlüğü*, 71-72. Kutlutürk, “Hint Dinleri (Budda Dharma/Budizm)”, 208. Ayrıca bkz. *A Dictionary of Religion and Ethics*, ed. Shailer Mathews-Gerald Birney Smith, (London: 1921), 60; *The Perennial Dictionary*, 264-265; Walter Ruben, *Eski Metinlere Göre Budizm*, haz. Lütfü Bozkurt, (İstanbul: 2000), 119-120; P. T. Raju, - Wing-tsit-Kitagava Chan, Joseph M.-Farukî, İsmail R., *Asya Dinleri (Budizm)*, ter. Abdullah Davudoğlu, (İstanbul: İnkılap Yayınları, 2002) 161-162; Cengiz Erengil, *Budizm*, (İstanbul: İnsan Yayınları, 2004), 39-40; Manuel, *Meraklılar için Budizm*, 22-24.

Şu halde, Buda’nın ortaya koyduğu ilk gerçek, *ıstırap* gerçeğidir (*dukkha*). Buda’ya göre doğum, ihtiyarlık ve ölüm birer ıstırap vesilesidir. Keza üzüntü, ağlama, ağrı, keder/kaygı ve çaresizlik de ıstırap vericidir. Aslında Buda ne demek istediğini, insanın tüm beş zihinsel ve bedensel bileşeninin acı ve ıstırapa maruz kalabileceğini söylemek suretiyle özetlemiştir. Dolayısıyla ilk hakikatin anlamı şudur: İnsan varlığının belirgin vasfı *mutсуzлuk/tatminsizlik* (illet, hastalık) ki *dukkha* kelimesinin anlamı budur. Bu, insanların pek çok mutluluk ve hoşnutluk anlarından zevk alacaklarını inkâr etmek değildir; daha ziyade, tatlı/hoş tecrübe ve ilişkilerin dahi –geçici/fani tabiatlarından dolayı- ıstırapa sebep olabileceklerine işaret etmektir. Nitekim insanlar çok sıcaklandıklarında veya çok üşüdüklerinde, doğduklarında, hasta olduklarında, kendilerini kötü hissettiklerinde, neticede ihtiyarladıklarında ve öldüklerinde de acı duyarlar. Onlar hoşlanmadıkları bir kimse ile veya bir şeyle bir arada bulunmak zorunda kaldıklarında, ya da ölüm veya başka sebeplerden dolayı sevdikleri kişi veya sevdikleri bir şeyden ayrı kaldıklarında da zihinsel olarak acı duyarlar. Bu sebeple, geçici haz veya acı da olsa, tüm dünyevî bağılıklar neticede acıya ve yeniden doğuma sebebiyet verirler.

İkinci soylu gerçeğe göre, ıstırapın sebebi şiddetli arzudur (*Tanha*). Buda, karşılaştığı beş zâhide, ıstırapın sebebinin şiddetli arzu olduğunu öğretmiştir; şiddetli arzu, hırs ve açgözlülükle birlikte, kişiyi *Nirvana*’dan ziyade geçici hayata yöneltir. Buda’ya göre böyle bir arzu: Bedenle, hayatın bizzat kendisi ile veya yoklukla ilgili (*nonexistence*) hazlar şeklinde üç türlü olabilir.

Üçüncü soylu gerçeğe göre ıstırapın dindirilmesi (*dukkho-Nirodha*) mümkündür. Bu gerçeğin idraki, ıstırapın sebebinin mahiyetine yönelik daha ileri bir kavrayış/nüfuz kabiliyetine yol açar. İkinci hakikatte görüldüğü üzere şiddetli arzu ıstırapın sebebidir ve bu üçüncü hakikatte kişi, arzunun bertaraf edilebileceğinin ve arzuyu destekleyici eylemlerde bulunmaksızın, ıstırapın derhal durdurulabileceğinin farkına varmak zorundadır. Buda, kendisine atfedilen sözlerde, ıstırapı dindirmenin soylu hakikatini arzunun yavaş yavaş yok edilmesinde, vazgeçme (feragat) ve ayrılmada görmüştür ki bu kişiyi özgürlüğe götürür. Bir başka yerde de, arzu ve ihtirasın yok edilmesinin *Nirvana* olduğunu söylemiştir.

Dördüncü hakikat, ıstırapı dindirmeye götüren *Sekiz Dilimli Yol*'dur. Bu yolun sekiz parçasının/kısımının -bir merdivenin basamakları gibi- art arda katedilmesi gerekmez, bilakis onlar birlikte tatbik edilmelidir. Her ne kadar Buda'ya saygı, Buda'nın altında aydınlığa kavuştuğu ağaç (*Aydınlanma Ağacı*) ve Stupa gibi kültle ilgili uygulamalara doğrudan değinilmemişse de, bu sekiz yolun Budist uygulamanın tamamını ihtiva ettiği söylenmiştir. Diğer bir ifadeyle, bu sekiz dilimli yol, cennette yeniden doğma erdemine götüren bir yol olmaktan ziyade, her şeyden önce *Nirvana*'ya götüren yol¹⁷; Buda tarafından öğretilen ve cehaletten bilgiye, acı ve ıstıraptan *Nirvana* 'ya götüren sekiz parçalı pratik bir disiplindir¹⁸.

Hakikatte dört temel gerçek, insan varlığı ile ilgili dört prensiptir. Bunlar tecrübe ile kavranıldıklarında, Budistler tarafından, birlikte nihaî hakikat veya gerçeği oluşturduklarının kabul edildiği söylenmiştir. Buda, bu dörtlü prensibin kavranılması sayesinde aydınlığa kavuşmuş veya kavuştuğu iddia edilmiştir. Pali Budist kutsal metinlerinde yer aldıkları şekliyle yukarıda sözü edilen dört temel gerçekten ilki kötülükle ilgili gerçek olup insan varlığının mahiyetini açıklar. Kötülüğü ortadan kaldırma ile ilgili ikinci temel gerçek ise acı çekmenin sebeplerinin, yani tutkunun ya da şiddetli arzunun kendisini sinirsel kaşınmalar şeklinde dışarı vuran etkisinin, dayanılamayacak ölçülere kadar ulaşmış olan belirtilerinin ve hatta bazen de ölümün analizi ile ilgilidir. Üçüncüsü de kötülüğü ortadan kaldırmaya götüren yol ve acının kesilmesi ile ilgili temel gerçektir. Eğer feragat etme, tutkusuzluk ve bağımsızlıkla bunların üstesinden gelinirse, o zaman acı çekme de kendiliğinden sona erecektir. Dördüncü temel gerçek de, kişiyi acının nötrlendiği bu bölgeye götürecektir olan ruhsal yolun gerçeğidir.

Bunun karakteristik özelliği *dukkha*'dır. *Dukha* acıyı, yani fizikî veya zihinsel ıstırapı ve tüm zevklerin geçici olduğu ve hayatın da ölüme doğru inişin tekrar eden bir süreci haline geldiği yerde varlığın umumi olarak tatmin etmeyen özelliğini ihtiva eder. Pali dilinde "*acı çekme*" anlamına gelen *dukkha*, kendi içinde geçiciliğin, kusursuzluğun ve tatmin etmeyen özelliklerde olmanın armonik seslerini de barındırır.

¹⁷ R. C. Amore, "Four Noble Truths", *The Perennial Dictionary of World Religions*, gen. ed. Keith Crim, (New York: 1981), 265-266.

¹⁸ R. C. Amore, "Eightfold Path", *The Perennial Dictionary of World Religions*, 235.

Bu tarz bir acı çekme hali var oluşun her seviyesinde ve her veçhesinde hazır olarak bulunur. Doğum, hastalık, çürüme, ölüm, düşmanlarla beraber yaşama mecburiyetinde olma, sevdiklerinden ayrı kalma bu acı tarafından işaret edilen ve bu acı tarafından inatla takip edilen belirgin işaretlerdir.¹⁹ *Sanskritçe*’de *dukkha* olarak ifade edilen bu terim Budist gelenekte varlığın üç karakteristik işaretinden biri karşılığında kullanılır. İngilizce’ye “*acı çekme*”, “*kötü*”, “*kötülük*”, “*tatminsizlik*” gibi değişik şekillerde tercüme edilen *dukkha* aslında bu anlamların hepsini kapsar. Tüm insan varlığının Budizm’deki dört temel gerçeğin ilki olan *dukkha* ile tanımlandığı ileri sürülmüştür.²⁰

Kişilere tutkularından bağımsız olmayı, acı çekmeye daha bu dünyadaki yaşamlarının içindeyken kesin bir son vermeyi ve dünyaya yeniden gelmeye sebebiyet veren, bitmeyen yeniden doğum döngüsünü kırmalarını sağlayan *Sekiz Dilimli Yol*’un değindiği gerçek de, tam olarak işte bu dört temel gerçektir²¹.

Kısacası Buda, aydınlanma anında gördüğü arınmış gerçek bilgiyi bu defa sadece bilmekle kalmayıp anlatmış da oluyordu. Onun, bu bilgiyi ortaya çıkaran kişinin kendisi olduğu gibi bir iddiası da yoktu. Yani, bu bilgi ezelden beri var olagelmişti. Onun yaptığı, geçmişin insanların unuttuğu veya yok saydığı bu bilgiyi önce kavramak sonra da öğretmektir. Buda, başlangıçtan beri sadece birkaç kez döndürülmüş olan *dharma* (*nihai ve ölümsüz gerçeğe ulaşma*) çarkını bir kez daha döndürmeye cüret etmiş oluyordu. Mesela dinleyiciler kitlesinden Kaundiya adındaki bir münzevi, bu bilginin bütünselliğini daha Buda vaaz verirken anlamıştır: Buda’nın bu dinleyicisinin birdenbire saf *dharma*-gözünü elde ettiği de rivayet edilir. Nitekim Buda, “Kaundiya onu elde etti! Kaundiya onu elde etti!” diye bas bas bağırmıştır. Sonra Kaundiya müritlik yoluna intisap etmiş ve intisap merasimi Buda’nın birkaç basit cümlesinin eşliğinde gerçekleşmiştir: “Gel bhikkhu, *dharma* uygun bir şekilde ifşa edildi. Bundan böyle sana düşen iş, seni acının nötrlenmesine götürecek soylu patika yolunu layığıyla yürüme olacaktır!”²²

¹⁹ Smith, *Budizm: Gizli Öğretisi*, 64; S. G. F. Brandon, *A Dictionary of Comparative Religion (DCR)*, (London: 1970) 290-291.

²⁰ Brandon, *DCR*, 250, 290-291; R. C. Amore, “Dukkha”, *The Perennial Dictionary of World Religions*, 231; *The Penguin Dictionary of Religions*, ed. John R. Hinnells, (London: 1988), 112.

²¹ Smith, *Budizm: Gizli Öğretisi*, 64.

²² Smith, *Budizm: Gizli Öğretisi*, 64-65.

Buda'nın ortaya koymuş olduğu bu kutsal gerçekler kavranıldığında ve bilindiğinde yeniden doğum isteği yok edilmiş olur. Bu da yenilenen varoluşu ortadan kaldırmaya sevk eder. Böylece bir daha yeniden doğum gerçekleşmez²³. Dört temel gerçekle ilgili bu açıklamalardan sonra, *Sekiz Dilimli Yol* hakkında bilgi vermek gerekecektir.

B. SEKİZ DİLİMLİ YOL

Kutsal veya soylu *Sekiz Dilimli Yol (atthangika-magga)* aslında Budist hayatın şematik bir anlatımıdır. Budist hayatın bu sekiz dilimli izahına, *Sutta-Nipata* gibi daha önceki bazı Budist kutsal metinlerinde rastlanmadığına ve bu yüzden daha önceki metinlerde yer alan Budist hayatın üçlü şemasının genişletilmiş şekli olabileceğine işaret edilmiştir. Bu üçlü şema şu şekilde idi: 1. Başlangıçta bulunan iman (*saddha*), ki sonunda hikmete (*panna*) dönüşmüştür. 2. Ahlâk (*sila*), 3. Zihnini bir yerde toplama veya murakabe (*samadhi*). Bu yönlerden her biri daha alt bölümlere ayrılmış ve böylece iman, doğru anlayış ve doğru düşünceye; ahlâk, doğru söz, doğru davranış ve doğru geçime; meditasyon da, doğru (rûhi) niyet, doğru düşünce ve doğru anlayışa dönüşmüştür.

Görüldüğü gibi, başlangıçta bir iman davranışı olan şey, yani üzerinde inceleme yapmaya gerek görülmeden doğrudan Buda'dan alınan anlama ve düşünme yolu – tecrübeye dayalı ispatlama sebebiyle- Budist yaşantının daha ileri bir safhasında hikmete dönüşmüştür. Dolayısıyla, başlangıçta üçlü şekilde düzenlenen şema, daha sonra aşağıdaki şekli almıştır:

1. <i>Sila</i> (Ahlâk)	2. <i>Samadhi</i> (Meditasyon)	3. <i>Panna</i> (Hikmet)
a. Doğru Söz	a. Doğru Muhakeme	a. Doğru Anlayış
b. Doğru Davranış	b. Doğru Murakabe	b. Doğru Düşünce
c. Doğru Geçim		c. Doğru Niyet ²⁴ .

²³ Brandon, *DCR*, 290-291.

²⁴ Brandon, *DCR*, 516-517. Ayrıca bkz. Smith, *Budizm: Gizli Öğretisi*, 63; R. C. Amore, "Eightfold Path", *The Perennial Dictionary of World Religions*, 235-236; Hinnells, *DR*, 114-115. Kutlutürk, "Hint Dinleri (Budda Dharma/Budizm)", 208.

Buda’nın ihdas ettiği ve üç ana başlık altında sekiz maddeden oluşan *Sekiz Dilimli Yol*’un daha iyi anlaşılabilmesi için daha ayrıntılı bilgi vermek uygun olacaktır.

1. *Sila* (Ahlâk)

Doğru söz, doğru davranış ve doğru geçimden ibaret olan ve aynı zamanda davranış kuralları, buyruklar olarak da bilinen *Sila*, Budizm’in disiplin kurallarıdır. *Sila*, Budistlerin iyice bilmesi gereken üç tür öğretinin ilkidir. Budizm’de “*buyruk*” kelimesi, yanlış fikir veya hareketi önlemek ve kötülüğe son vermek gibi bir çağrışıma/anlama sahiptir. Genellikle Budist buyrukları Hinayana²⁵ ve Mahayananınkiler²⁶ şeklinde ikiye ayrılabilir. Hinayana buyrukları, beş buyruk, sekiz buyruk, on buyruk, iki yüz elli buyruk, beş yüz buyruk gibi çeşitli kategori veya gruptan oluşur. Bunların en temel olanları ise: 1. Öldürmemek, 2. Çalmamak, 3. Zina gibi kötü davranışlardan uzak durmak, 4. Yalan konuşmamak, 5. İçki-uyuşturucu kullanmamak şeklindeki beş buyruktur. Bu buyruklara riayet eden birisi insan olarak yeniden doğabilecektir.

Budizm’in Hinayana kolunun benimsediği sekiz buyruk, bu beş buyruğu da ihtiva eder (ancak, beş buyruğun üçüncüsünün yerini “*cinsel ilişkilerle meşgul olmamak*” ifadesi almıştır). Bu beş buyruğa ilave olarak: 6. Süslü elbise giymemek, güzel koku sürünmemek, müzik dinlememek, dans etmemek, 7. Yüksek veya geniş yatakta uyumamak, 8. Mesela öğle sonrası gibi uygun olmayan bir saatte yemek yememek şeklindeki buyruklar benimsenmiştir. Bu sekiz buyruk ruhanî sınıftan olmayan dindarlar içindir ve bunlara sadece özel günlerde riayet edilmesi gerekir.

Hinayana’nın benimsediği on buyruk, Budist teşkilata yeni girmiş olan erkek ve kadınlar içindir. Bu on buyruk da, yukarıda belirtilen sekiz buyruğa şu iki buyruğun

²⁵ Hinayana, eski Hindistan’da, aydınlanmaya kavuşmanın pek çok “vasıta” veya metodundan birisi karşılığında kullanılan Budist terimidir. Mahayana’ya kıyasla daha az başvurulan bir mezheptir (Brandon, s DCR, 330). “Küçük Araba” mezhebi adı da verilen bu akım, muhafazakâr ve gelenekçi bir yapıya sahip olan bir Budist mezhebidir. Bu mezhebe göre Buda, acılardan kurtulma ve aydınlanma yolunu öğreten bir rehberdir. Hinayana mezhebi birçok kola ayrılmış olmakla birlikte bunlardan en önemlileri Tharavadin ve Servastivadin ekolleridir. Günümüzde Tharavadin ekolu yaygın konumdadır. Özellikle Seylan, Tayland ve Burma’da bu mezhep yaygın durumdadır. Bkz. Gündüz, *Din ve İnanç Sözlüğü*, 172; Soka Gakkai, *DB*, 284-285.

²⁶ “Büyük Araba” mezhebi adı da verilen Mahayana, Budizm’in dördüncü konsili sonrasında oluşmuştur. Türkler tarafından “Ulug Kölüngü” adı verilen ve yenilikçi ve senkretist bir yapıya sahip olan bu mezhep, tarihsel Buda’yı tanrılaştırmış; onun başlangıçtan beri var olan ilahi bir varlık olduğunu kabul etmiştir. Öte yandan bu mezhep, herkesin Buda olabileceği görüşünü savunmuştur. Kore, Vietnam, Çin ve Japonya’da yaygın konumda olan Mahayana mezhebi birçok ekole ayrılmıştır. Bunlardan Madhyamika, aşırı zihinciliği ile dikkatleri çeker. Bkz. Gündüz, *Din ve İnanç Sözlüğü*, 242; Soka Gakkai, *DB*, 385-386; Brandon, *DCR*, 421-422.

ilavesiyle oluşur: 9. Müzik dinlememek veya dans seyretmemek (ki bu yukarıda geçen altıncı maddenin bir parçası olup burada müstakil bir buyruk haline getirilmiştir). 10. Altın ve gümüş gibi değerli eşyalara sahip olmamak. İki yüz elli veya beş yüz buyruk ise, kendilerine tamamıyla rahiplik veya rahibelik unvanı verilmiş kimselerin uyması gereken tam disiplin kurallarıdır.

Budizm'in Mahayana kolunun benimsediği buyruklar, üç kapsamlı buyruğu, on büyük buyruğu ve kırk sekiz küçük buyruğu ihtiva eder. Üç kapsamlı buyruk, ister ruhban sınıfından olsun ister olmasın, Mahayana Bodisatvaları²⁷ içindir. Bunlar: 1. Buda tarafından Mahayana Bodisatvaları için, bu buyruklara riayet etmek ve kötülüğü önlemek üzere ihdas edilen tüm davranış kurallarını kuşatan buyruk, 2. Tüm iyi fiilleri, yani iyi fiilleri icra etmeye çalışmayı ihtiva eden buyruk ve 3. Tüm yaşayan varlıkları, yani tüm canlıları eğitmeyi ve onlara faydalı olmayı ihtiva eden buyruktur. Bu üçüncü buyruğa aynı zamanda hissedilebilir varlıklara faydalı olma buyruğu da denilir.

Mahayana'nın kabul ettiği on büyük buyruk ruhban sınıfına mensup olanlar içindir. Bunlar: 1. Öldürmemek, 2. Çalmamak, 3. Cinsel ilişkilerle meşgul olmamak, 4. Yalan söylememek, 5. İçki satmamak, 6. Diğer Budistlerin geçmiş kabahatlerinden söz etmemek, 7. Kendini övmemek veya başkalarını kötülememek, 8. Hediye vermektan kaçınmamak veya Budizm uğruna çaba sarf etmektan geri durmamak, 9. Öfkeye meydan vermemek, 10. Budizm'in üç hazinesinin aleyhinde konuşmamaktır. Kırk sekiz küçük buyruk ise, Brahma Net Sutra'da açıklanmış olup on büyük buyruğu oluşturan buyruklar kadar önemli olmayan konuları ele alır.

Çin'de T'ien-tai (538-597) ve diğer Mahayana okulu rahipleri Hinayana buyruklarını –Mahayana doktrini ışığında yorumlamalarına rağmen- ancak kendileri

²⁷ Bodhisattva, “aydınlanmaya ve Budhalığa talip olan kimse” demektir. Bodhisattva'daki bodhi “aydınlanma”, sattva da “canlı varlık” anlamına gelir. Hinayana Budizmi'nde bu terim hususi olarak Sakyamuni Buda'nın önceki hayatına işaret etmek üzere kullanılmıştır. Buda'nın geçmiş varlığını anlatan “doğum hikâyeleri” genellikle ondan “Bodhisattva” olarak bahseder. Mahayana'nın doğuşundan sonra Bodhisattva terimi ile aydınlanmaya talip olan ve başkalarını düşünme pratiğini yerine getiren kimse kastedilmeye başlanmıştır (Soka Gakkai, *DB*, 48). Kısaca Buda namzedi anlamına da gelen Bodhisattva, yalnızca kendisi için kurtuluşu aramayıp, sevgi ve bilgelik erdemiyle ıstırap çeken kişilerin de kurtuluşa ulaşmasına çalışan ve bunun için Nirvana'ya girmektan kaçınan Budist azizidir. Her insan hususi bir adaktan sonra Bodhisattva olabilir. Bodhisattva'nın görevi bütün mahlukatı sevindirmek, onları her dertten her kederden kurtarmak, her varlıkta gizli olan iyi sıfatları geliştirmektir. Bunu yapmadan önce Nirvana'ya girmez. Böyle müstakbel Budalar, özellikle Mahayana mezhebinde büyük hürmet görürler. En meşhur Bodhisattva, Avalokiteşvara ve Maitraya'dır. Gündüz, *Din ve İnanç Sözlüğü* 68. Ayrıca bkz. Soka Gakkai, *DB*, 48-49; Brandon, *DCR*, 144-145; Smith, *Budizm: Gizli Öğretisi*, 136; Schimmel, *Dinler Tarihine Giriş*, 157.

rahipliğe atanma törenlerinde kabul ederler. Bununla beraber, Tendai²⁸ okulunun kurucusu Dengyo (767-822)²⁹, Hinayana’nın rahipliğe atanma törenini kabul etmekle beraber, Mahayana rahiplerinin söylediklerinin aksine işaret eder ve *Lotus Sutra*’ya³⁰ dayanarak üç kapsamlı, on büyük ve kırk sekiz buyruğu Mahayana disiplininin, rahiplerin destek olmak durumunda oldukları, özel kuralları olarak kabul eder.. T’ien-tai doktrininde mükemmel öğreti olarak bilinen *Lotus Sutra*’ya dayandırıldıkları için, bu kurallara mükemmel buyruklar da denilir³¹.

2. *Samadhi* (Meditasyon)

Samadhi, Sanskritçe bir kelime olup “üst üste yığmak” anlamına gelir. Ruhun bir obje üzerinde merkezileşmesi demektir. Bundan dolayı *Samadhi* kelimesi genellikle “*rûhi odaklanma*” olarak tercüme edilmiştir³². *Samadhi*, Budist dilinde de “*zihnini-dikkatini bir yerde toplamak*” manasına gelir. Bu terim meditasyon uygulaması ile birlikte kullanılmış olup dikkati bir konu üzerinde toplamaya, konsantre olmaya ve böylece dağınık düşünceleri engellemeye işaret eder³³. *Samadhi*, Hint dinlerinde düşüncenin konsantrasyonu demektir. *Yoga*’da bu konsantrasyon meditasyonun sekizinci ve son makamı olarak değerlendirilir. Budizm’de ise meditasyonun dördüncü safhasıdır³⁴. Bu makamda seyredilen eşya, gerçek şekli ile görünmektedir. Artık o anda ondan başka bir şey yoktur. *Samadhi* öyle bir haldir ki, basit dış tahriklerle kesintiye uğramaz. Bu, Batı’da *extase-vecd* diye tarif edilen hale benzetilmektedir. Ancak *extase*, benlikten çıkma olayı olurken, *Samadhi* “*benlikte temerküz*” anlamına gelmektedir.

²⁸ Tendai, Budizm’in bir ekolüdür. Bir kimsenin kendi şuurunda Budalığı kazanabilmesini savunur. Bkz. Gündüz, *Din ve İnanç Sözlüğü*, 365; Brandon, *DCR*, 606.

²⁹ Dengyo Daishi, Japon Budizmi’nde Tendai mezhebinin kurucusudur. 805’te kurulan bu mezhebin bugün de taraftarları mevcuttur. Bu mezhep bütün insanlarda Buda tabiatının var olduğunu, Buda tabiatıyla insan şuurunun deniz ve dalga gibi birbirinden ayrılmazlığını savunur. Bkz. Gündüz, *Din ve İnanç Sözlüğü*, 93-94; Brandon, *DCR*, 232.

³⁰ Lotus Sutra, Mahayana Budizmi’ne ait kutsal metin Sadharma Pundarika’ya verilen yaygın bir isimdir. Miladi yılların başlarında Sanskritçe yazılan bu kitap, çeşitli dillere çevrilmiş ve yaygın şekilde kullanılmıştır. Ona bu yaygınlığından dolayı “Yarı Asya Ahiti” adı da verilmiştir. Kumaravija’nın M.S. 406’da yaptığı Lotus Sutra çevirisi, Çin ve Japonya’da meşhur olmuştur. Lotus Sutra, evrensel kurtuluşun yeni şeklini sunan Buda’yı tanımlar. Metnin, Zen ekolünce ve diğer Budistlerce okunan meşhur 24. bölümü Bodhisattva Avolokiteşvara’nın yüceliğini anlatır. Bkz. Gündüz, *Din ve İnanç Sözlüğü*, 238. Geniş bilgi için bkz. Soka Gakkai, *DB*, 369-373; Brandon, *DCR*, 412.

³¹ Soka Gakkai, *DB*, 517-518. Bkz. Smith, *Budizm: Gizli Öğretisi*, 137-138.

³² Aydın, *Ansiklopedik Dinler Sözlüğü*, 663.

³³ Brandon, *DCR*, 553; Hinnells, *DR*, 282; Küçük-Tümer, *Dinler Tarihi*, 257.

³⁴ Gündüz, *Din ve İnanç Sözlüğü*, 330; Aydın, *Ansiklopedik Dinler Sözlüğü*, 663.

Anlatıldığına göre Ramakrişna³⁵, *Samadhi*'yi elde etmek için bir yoginin gelmesini ve onun bir cam parçasında derinleşmesi için muhayyilesinin ötesine geçmesini sağlamasını beklemek zorunda kalmıştır. O, bu noktada merkezileşerek, bütün imajları yok etmiş ve *Samadhi*'ye ulaşmıştır. Üç gün hareketsiz kalmış ve daha sonra sık sık *Samadhi*'ye girmiştir³⁶.

Şu halde *Samadhi* (*meditasyon*) ruhu temizlemek, kuruntuları yok etmek ve hakikati kavramak için zihni bir nokta üzerinde yoğunlaştırma uygulamasıdır³⁷. Bu ana maddeye, doğru muhakeme ve doğru murakabe girer. Doğru muhakeme, Budist'in söylediği, yaptığı, düşündüğü işlerde gösterdiği zihin keskinliğini, zihnî nüfuz zarafetini ifade eder. Doğru murakabe de bir yandan zihnin bir konuya yöneltilmesi, nefesin kontrol edilmesi, akla gelen düşüncelerin tahlili, onların özüne inilerek iyi, kötü veya nötr olduklarının anlaşılabilmesi; diğer taraftan da hırs, kin, hile vb. şeylerin nereden kaynaklandığının belirlenmesi gibi hususları kapsar. Buda'dan telkinini bir kelime ile özetlemesi istendiğinde, "*sati (muhakeme, düşüncelilik)*" cevabını vermiştir³⁸.

Meditasyon, Buda'dan önce Hindistan'da uygulanmış ve daha sonra, kendi şekil ve yaklaşımlarını geliştiren Budizm'e dâhil edilmiştir. Mahayana Budizminde "*meditasyon*" anlamına gelen *dhyana*, Mahayana bodistavalarından istenen altı pratiğin beşincisidir³⁹. Mahayana bodistavalarından Budalığı elde etmek için riayet etmeleri istenen altı uygulama "*erdem/fazilet (six paramitas)*" olarak ifade edilmiştir. "*Paramita*" kelimesi Sanskritçe'de "*mükemmellik*" veya "*karşı kıyıya ulaşmak*", yani "*vehim sahilinden aydınlık sahiline geçmek*" olarak yorumlanmıştır⁴⁰. Bu altı uygulama şunlardır: 1. Sadaka vermek. 2. Emirlerle (*Sila*) riayet etmek. 3. Sabırlı olmak; kişinin bütün olumsuzluk ve zorluklar altında Budist uygulamaya sabırla katlanması ve devam

³⁵ Ramakrişna (Gadadhar Chatterji, 1834-1886), ünlü asketik ve mistiktir. Çok küçük yaşta tapınak hayatına başlayan Ramakrişna, asketik yaşamıyla ve gördüğü vizyonlarıyla tanınmıştır. Başta Kali olmak üzere çeşitli Hint dini figürleri ve ayrıca İsa ve Buda gibi diğer dinlere ait figürlere ilişkin vizyonlar geçirmiştir. Etrafına çok sayıda taraftar toplayan Ramakrişna, dini çoğulculuk üzerinde durmuştur. Ona göre bütün dinler aynı gayeye hizmet eden farklı yollardır. Ramakrişna'nın eşi Sarada Devi de taraftarlarınca bir avatar olarak kabul edilmiştir. Öğrencilerinden Vivekananda, hocasının fikirlerini yaymak amacıyla 1897'de Ramakrişna Misyon Merkezi'ni kurmuştur. Bkz. Gündüz, *Din ve İnanç Sözlüğü*, 317-318; Brandon, *DCR*, 529-530.

³⁶ Aydın, *Ansiklopedik Dinler Sözlüğü*, 663-664.

³⁷ Soka Gakkai, *DB*, 402.

³⁸ Tümer-Küçük, *Dinler Tarihi*, 186. Bkz. Smith, *Budizm: Gizli Öğretisi*, 128-129; Brandon, *DCR*, 553.

³⁹ Soka Gakkai, *DB*, 402.

⁴⁰ Soka Gakkai, *DB*, 499; Brandon, *DCR*, 488.

etmesidir. 4. Çalışkanlık/ gayretlilik; diğer beş uygulamayı azami ölçüde fizikî ve ruhî çaba ile durmadan yerine getirmektir. 5. Meditasyon; zihni bir noktada yoğunlaştırmak ve sakin bir zihinle hakikati tasavvur etmektir. 6. Hikmeti (*prajna*) elde etmek; kişiye her şeyin gerçek mahiyetini kavrama imkânı veren hikmeti elde etmektir. Mahayana geleneğine göre bodisatvaların, altı *paramita* (*erdem*) uygulamasına ilaveten: 1. Sayısız canlıyı kurtarmak. 2. Sayısız dünyevî arzuyu kökünden söküp atmak. 3. Ölçüsüz Budist öğretiyi başarıyla yürütmek. 4. Nihâî aydınlanmayı elde etmek⁴¹ şeklindeki evrensel yemini de yapmaları gerekir

3. *Panna* (*Hikmet*)

Panna veya *Prajna*, Pali dilinde “*Hikmet*” veya “*Bilgelik*” demektir⁴². Budist hayatın üçüncü ve en yüksek seviyesini teşkil eder. Diğer ikisi de *sila* (*ahlak*) ve *samadhi* (*meditasyon*)’dir. *Panna* ile bu âlem ve insan ile ilgili gerçeklerin önce inanç olarak kabulü, sonra da tecrübî olarak hedefe ulaşılması amaçlanır. ⁴³ *Panna*’ya doğru anlayış, doğru düşünce ve doğru niyet girer. Doğru anlayış, âlemi ve insan varlığını dört temel gerçeğe göre anlamak demektir. Doğru düşünce, zihnin duygusal arzu, kötülük, zulüm gibi tutumlardan arındırılmasıdır. Doğru niyet (cehd, gayret) ise, sonunda pişman olunacak veya başarısızlığa düşülecek yollara gitmeyip ihlâsla zihinde iyi duygular beslemeyi ifade eder⁴⁴.

Panna terimi ile işaret edilen hikmet özel olarak Budizm’e özgü bir şeydir. O, dünyanın veya insan varlığının mahiyeti ile ilgili olan ve ilk önce imanla kabul edilmesi gereken aşkın gerçeklerin doğrudan kavranılışından ibarettir. Fakat bu, Budist hayatı yaşamak suretiyle bu aşkın gerçeklerin doğruluğunu kendi kendine tecrübî olarak tahkik etme niyetiyle gerçekleşir. Bu şekilde kavranılmış olan gerçekler şeklen Dört Temel Gerçek olarak ortaya konmuştur.⁴⁵

⁴¹ Soka Gakkai, *DB*, 48-49, 611-612; bkz. Brandon, *DCR*, 374, 488, 507; *A Dictionary of Religion and Ethics (DRE)*, ed. Shailer Mathews-Gerald Birney Smith, (London: 1921), 324; Hinnells, *DR*, 246.

⁴² Aydın, *Ansiklopedik Dinler Sözlüğü*, 622.

⁴³ Brandon, *DCR*, 486.

⁴⁴ Tümer-Küçük, *Dinler Tarihi*, 186.

⁴⁵ Brandon, *DCR*, 486.

Panna aynı zamanda tüm varlığın süreksizliğinin (*anicca*), kötü oluşun (*dukkha*) ve gayri şahsiliğin, benliksizlik düsturunun (*anatta*) doğrudan kavranılışı demektir⁴⁶. *Panna*, her şeyin gerçek tabiatını kavrayan hikmettir. O, kişiyi aydınlığa götüreceğinden, bütün Budaların anası veya kaynağı olarak düşünülmüş ve *Panna* 'yı elde etmek Budist uygulamanın amacı olarak kabul edilmiştir. Budizm, uygulayıcıların bilme gayreti göstermeleri gereken üç tip öğreti ileri sürmüştür. Bunlar: Buyruklara (*sila*) riayet etmek, meditasyon (*dhyana*) yapmak ve hikmet eğitimidir. Hikmet veya *Panna* (*Prajna*) sutraları özellikle *Panna* 'nın geliştirilmesine veya hikmetin olgunlaştırılmasına vurguda bulunur⁴⁷.

Budizm'in Hinayana koluna göre *Panna* (*Prajna*), doğru düşünce ve doğru görüş olarak ifade edilen asil yolun ilk iki faktörünün sonu olarak telakki edilmiştir. Kısaca o, canlı ve derin bir şuura erme olayından ve dört asil hakikatin derin şekilde anlaşılmasından ibarettir. Bu derin anlayış Nirvana'nın gerçekleşmesini temin etmektedir. Onun için bu, kurtarıcı bir bilgidir. Bu bilgi eşyayı olduğu gibi göstermektedir. Şüphesiz burada entelektüel planda bir kavrayış söz konusu değildir. Bilakis cehaletten (*avidya*) ve hayalden kurtaran bir manevî tecrübe söz konusudur. Budizm'de Hakikat bir ilaçtır. Onun için Budizm'i sadece bir felsefe olarak telakki etmek doğru değildir; aynı zamanda o bir kurtuluş yoludur.

Budizm'in Mahayana (Büyük Araba) koluna göre ise iki türlü *Panna* vardır. Bu, izafî ve uzlaşmacı hakikat gibi, iki farklı şuur haline uygun iki tip fonksiyona bağlıdır. Bu da, zihinsel egzersizi fenomenal dünyaya dâhil etmekte ve hakikat, düalite (ikilik) alanında gelişme göstermektedir. Yüksek hakikate (*paramartha*) sahip olanlar uyanışı (*badhi*) elde edenlerdir. Buna da *Prajnaparamita* veya yüce hikmet uygun düşmektedir. Yüce hikmet, kişiyi her çeşit ikiliğin ötesine geçirmektedir⁴⁸.

Görüldüğü gibi bu *Sekiz Dilimli Yol*'un sonucu, hikmet durumunun (mevki) elde edilmesidir. Bu da doğru anlama ve doğru zihinsel davranışların doğrudan ve derhal gerçekleştiği andır. Oysa bunlar daha önce imana dayandırılmışlardır. Böylece *Sekiz Dilimli Yol*, Buda'nın bilgisine göre bir iman davranışı olarak başlayan ve sonunda

⁴⁶ Brandon, *DCR*, 486-487; Smith, *Budizm: Gizli Öğretisi*, 95, 100.

⁴⁷ Soka Gakkai, *DB*, 512.

⁴⁸ Aydın, *Ansiklopedik Dinler Sözlüğü*, 622-623.

aydınlanmanın en yüksek seviyesine kadar gelişebilen doğru anlamının en küçük tohumu (özü) olan yola sistematik bir şekilde koyulmak demektir⁴⁹.

Budizm’de “*orta yol*” olarak da tarif edilen bu *Seliz Dilimli Yol*, birbirinden bağımsız değildir. Kişinin mutlak huzura kavuşabilmesi için bu ilkeleri bir bütün olarak düşünmesi ve gündelik hayatını buna göre düzenlemesi gerekir⁵⁰. İşte bu yolun sonu *Nirvana*’dır.

C. NİRVANA

Budist uygulamanın nihaî amacı olan ve Sanskritçe’de “*üfleyp söndürmek*” anlamına gelen *Nirvana* (*Pali dilinde Nibbana*) kelimesine, “*söndürmek, esareten kurtarmak, durmak (inkıta), mutlak sükûnet, aydınlanma, kayıtsız şartsız özgürlük veya yeniden doğmamak*” gibi manalar da verilmiştir⁵¹. Terim anlamı ise, “*kişinin doğum-ölüm girdabından, dolayısıyla bunun sebep olduğu her türlü acı ve kederden kurtulup mutlak aydınlanmaya kavuşması*” demektir.⁵² Sözlükte “*sönmek, sakinleşmek*” anlamına gelen *Nirvana* terimi Budizm’de nihaî kurtuluşu ifade eder. *Nirvana*, eşyanın gerçek mahiyetiyle kavrandığı, dünyevî varoluş çarkının sona erdiği “*mutlak aydınlanma*” ve “*mutlak huzur*” hali demektir. O, gelip geçici olmayan sürekli bir haldir. Budist kutsal yazılarında bu hal, bazen “*karşı sahil*”, “*fırtınalı denizdeki sakin ada*”, “*serin mağara*” ve “*kutsal şehir*” gibi sembolik ifadelerle bazen de “*ölümsüzlük*”, “*değişmezlik*”, “*samsara çarkından ebedi kurtuluş*” ve “*sonsuz barış ve mutluluk*” şeklinde açıklanmıştır. “*Kelimelerle ifade edilemeyen sadece tecrübe edilebilecek mutlak kurtuluş hali*”⁵³; “*kozmojoloji bakımından insanın, artık doğum silsilesinden kurtulmuş olması; metafizik bakımından en yüksek kıymet, ifade edilemez saadet*”⁵⁴ şeklindeki tanımları da oldukça yaygındır

⁴⁹ Brandon, *DCR*, 258.

⁵⁰ Kutlutürk, “Hint Dinleri (Budda Dharma/Budizm)”, 208.

⁵¹ Soka Gakkai, *DB*, 458.

⁵² Yitik, “Hinduizm”, *Yaşayan Dünya Dinleri*, ed. Şinasi Gündüz, 4. Baskı, (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2016), 282; Kutlutürk, “Hint Dinleri (Budda Dharma/Budizm)”, 208.

⁵³ Yitik, “Budizm”, 324.

⁵⁴ Schimmel, *Dinler Tarihine Giriş*, 242.

Nirvana orijinal olarak doğum ve ölüm döngüsü (çemberi) gibi tüm kuruntu ve arzuların yok edilmesi hali olarak da kabul edilmiştir⁵⁵. Yine *Nirvana*, Budizm’de insan hayatının nihaî gayesi, karmanın yok edilmesi, daha önce hiç gerçekleşmeyen ve tasvir edilemeyen bir mutluluk haline ulaşma; uzun varlık ve bilgisizlik yolunun, çabalama ve acının sona ermesi demektir. *Nirvana* kelimesi Sanskritçe’de, bir mumun durumunda olduğu gibi, “sönüş” anlamına da gelir. Fakat bu, şahsiyetin yok olması ve imha edilmesi manasına gelmez; daha ziyade reinkarnasyonun, doğum ve ölüm devr-i dâimine sebebiyet veren arzunun “sönmesi” demektir⁵⁶.

Şu halde *Nirvana* iyi bilinen, fakat Batı’da sık sık yanlış anlaşılan bir Budist terimidir. *Pali* şekli olan *Nibbana* kullanımı, *Sutta Nipata* gibi pek çok eski Budist metninde yer alır. Sanskritçe şekli *Nirvana* ise, -ifade ettiği şey okullar arasında bir dereceye kadar değişiklik arz etse de- Mahayana’da önemli yere sahiptir. Orijinal anlamında ve kullanımında *Nirvana*, “üfleyerek serinletmek” manasına gelen *nibbatî* fiili ile irtibatlandırılmıştır: Onun yakını, *Sutta Nipata*’da *Nirvana*’dan daha sık rastlanan *nibbuta* terimidir ki o, “serinletilmiş” eski ideal Budist insanını tasvir etmek üzere kullanılmış edilgen bir sıfattır. Burada “serinletmek”, Budist düşüncesinde kötülüğün başlıca üç şekli olan hırs, kin ve vehim “ateşi”nden serinletilmiş olma haline işaret eder. Bu anlamda *Nirvana* eski Hindistan’da, iyi veya sağlıklı olmak (yani ateş halinde olmamak) manasında günlük dilde açıkça kullanılırdı. Böylece *Nirvana*, Budist kullanımda *nibbuta*⁵⁷ olan insanın seviyesine işaret eder: Bu, Buda ve aydınlığa kavuşmuş diğer ilk Budistlerin, kirlenmeden (bozulma) veya zihnî kirlilikten (*kilesa*) kurtulduklarında, fakat ölümlü hayatın geri kalan kısmını hâlâ yaşamaya devam ettiklerinde nüfuz ettikleri varlık seviyesidir. Böylece bu “*prensip halindeki nibbana*”, *kilesa-nibbana* olarak biliniyordu. Bu, ölümlü hayatın fiziki bileşenleri ayrılma (ölme) anına ulaştıklarında, yani bedeninin ölümü gerçekleştiğinde *Nirvana* o zaman tamamlanmış olur (*pari*) ve bu *pari-nibbana* olarak bilinirdi. *Gotama*’nın durumunda

⁵⁵ Soka Gakkai, *DB*, 458.

⁵⁶ E. Royston Pike, *Encyclopedia of Religion and Religions*, (London 1951), 277. Bkz. Erengil, *Budizm*, 47-48.

⁵⁷ *Nibbuta*, bütün insanlarda yaygın olarak bulunan hırs, kin ve kuruntu ateşinden kurtulup “serinletilmiş” ve böylece “sağlıklı” olan veya kurtuluşu elde etmiş kimseyi ifade etmek üzere kullanılan bir Budist terimidir. İşte böyle bir kimsenin kavuşmuş olduğu hal *Nirvana* halidir. Brandon, *DCR*, 469.

bunu doğrudan doğruya önceleyen olaylar ve olayların kendisi *Maha-parinibbana-sutta*’da tasvir edilmişlerdir⁵⁸.

Mahayana’nın felsefi okulunun gelişmesi ile birlikte *Nirvana* terimi (Sanskritçe şekli), bu okulların geliştirmiş olduğu Mutlak düşüncesiyle ilişkilendirilmiştir. Böylece *Nirvana*, *sunyata*, yani Buda’nın özü *Dharma-kaya* ve “*nihâi gerçek*” ya da *Dharma-dhata* ile eşitlenmiştir. Özellikle *Yogacara*⁵⁹ okulunda, aldatıcı objeler dünyasının bilincin gerçek dünyasına dayandırılmış olduğu görüşüne uygun olarak *samsaranın* (*tecrübî varoluş*)⁶⁰, *Nirvana*’nın yanıltıcı tezahürü olduğu ileri sürülmüştür⁶¹.

Budizm’in Hinayana ekolü de iki çeşit *Nirvana* kabul etmiştir. Birincisi, kuruntuları bertaraf eden ve altı yolda artık bir daha yeniden doğmak istemeyen, fakat kendisinde bir bedene sahip olduğu ıstırap dünyasına bağlı olan rahibin içinde bulunduğu durumdur. Buna “*bâkiye*” veya “*tamamlanmamış Nirvana*” denir. İkincisi ise, ıstırapın kaynakları olan beden ve akıl ortadan kalktığında, ölümle ulaştığı haldir. Buna da “*bâkiye olmayan*” veya “*tamamlanmış Nirvana*” denir.

Hinayana Budizmi hayatın nihâi amacına ancak ölümle ulaşabileceğini öğrettiğinden *Nirvana*’ya, “*bedeni küllere dönüştürme ve bilinci yok etme*” öğretisi adı verilmiştir. Mahayana ekolü ise, bu amaca yöneltilen yaşantıyı hayat yükünden kaçmak ve diğerlerinin kurtuluşuna karşı ilgisiz kalmak olarak eleştirmişler ve muhtemelen yukarıdaki ifadeyi küçültücü bir şekilde icat etmişlerdir. Mahayana Budizminde *Nirvana*, fenomenin gerçek mahiyetinin farkına varış veya Buda hikmetini elde ediş olarak fenomenal dünyadan gidiş (çıkış) anlamına da gelmediği kabul edilmiştir. Bununla beraber yine Mahayana sutralarında, Buda hikmetinin elde edilişi dünyevî isteklerin Hinayana öğretilerinde açıklandığı gibi aynı tarzda bertaraf edilmesini

⁵⁸ Brandon, *DCR*, 469. Geniş bilgi için bkz. G. R. Welbon, “Nirvana”, *The Perennial Dictionary of World Religions*, 540-543.

⁵⁹ Yogacara, Sanskritçe “Yoganın Gözetilmesi” anlamına gelir. Bir Mahayana Budist ekolüdür. Bir çeşit idealizmi savunan bu ekol, Vijnanavada olarak da bilinir. Bkz. Gündüz, *Din ve İnanç Sözlüğü*, 398-399; Soka Gakkai, *DB*, 832; Brandon, *DCR*, 658-659; Hinnells, *DR*, 357-358.

⁶⁰ Samsara, yanılısma ve ıstırap dünyasında sıradan insanların maruz kaldığı doğum ve ölüm döngüsü demektir (Soka Gakkai, *DB*, 563). Diğer bir ifadeyle, Hint düşüncesinde karma doktrinine tabi olan ruhun sürekli bir ruh göçü kısır döngüsünde olması durumudur. Bkz. Gündüz, *Din ve İnanç Sözlüğü*, 331.

⁶¹ Brandon, *DCR*, 469.

istemek olarak kabul edilmiştir. Bu sebeple, *Nirvana*'nın başarılabilmesinin uzun bir süreci gerektirdiği kabul edilmiştir.

Bunun aksine *Lotus Sutra*⁶², doğuştan getirdiği Buda tabiatının farkında olarak kişinin, dünyevî isteklere sahip olan ve doğum ve ölüm zahmetine maruz kalan sıradan bir kişi olarak kendi mevcut erkek veya dişi formunda *Nirvana* mevkiine ulaşabileceğini öğretir. *Lotus Sutra*, doğum ve ölüm acısının *Nirvana*'nın dışında bir şey olmadığı prensibini açıklar. *Lotus Sutra* bakış açısıyla doğum ve ölüm, ezeli ve ebedi hayatın ayrılmaz parçalarıdır. Bu sebeple *Nirvana* doğum ve ölümün ortadan kaldırılması değil, kişinin doğum ve ölüm çemberini tekrarlarlarken tecrübe ettiği aydınlanma halidir. Doğum ve ölüm acısı ve *Nirvana* veya aydınlanma birbirinden ayrılamazlar: diğerini elde etmek için berikini ortadan kaldırmak (bastırmak) gerekmez. Bu acılar dokuz dünyaya, *Nirvana* da Buda'nın dünyasına aittir. Dokuz dünya ve Buda'nın dünyası karşılıklı olarak birbirlerini ihtiva ederler. Budalık mevkiini açıkça ispat etmek suretiyle kişi, doğum ve ölüm çemberini tekrar ederken *Nirvana*'yı tecrübe eder⁶³.

SONUÇ

Budizm, M.Ö. VI. yüzyılda Hindistan'ın Kuzeydoğusunda şimdiki *Nepal*'in bulunduğu bölgede yaşayan *Sakya* kabilesinin yöneticisinin çocuğu ve bir prens olarak dünyaya gelen *Siddharta Gautama*'nın ortaya koymuş olduğu dinî-felsefî sistemin adıdır.

İleride babası gibi kendisinin de kral olması düşünülen Buda, yirmi dokuz yaşına kadar lüks ve ihtişam içerisinde yaşamış fakat bu hayat onu tatmin etmediği için bir arayış içine girmiş, böylece ailesini ve sarayı terk etmeye karar vermiştir.

Bir gece ailesini ve sarayı terk eden Buda, karşılaşmış olduğu bir grup zâhid ile birlikte, yaklaşık altı yıl zühd ve çile dolu bir hayat yaşamıştır. Ancak onu bu hayat da

⁶² Lotus Sutra, Mahayana Budizmine ait kutsal metin Saddharma Pundarika'ya verilen yaygın bir isimdir. Miladi yılların başlarında Sanskritçe yazılan bu kitap, çeşitli dillere çevrilmiş ve yaygın bir şekilde kullanılmıştır. Lotus Sutra, evrensel kurtuluşun yeni şeklini sunan Buddha'yı tanımlar. Metnin, Zen ekolünce ve diğer Budistlerce okunan 24. bölümü Bodhisattva Avolokiteşvara'nın yüceliğini anlatır. Gündüz, age, s. 238. Ayrıca bkz. Brandon, *DCR*, 412.

⁶³ Soka Gakkai, *DB*, 458-459.

tatmin etmemiştir. Aşırı lüks ve ihtişam dolu bir hayattan sonra aşırı zühd ve çile dolu bir hayatı da tecrübe ederek her iki aşırılığı da tatmış olan Buda, insan tabiatına uygun olanın “orta yol”u takip etmek olduğu kanaatine vardıldıktan sonra, birlikte yaşadığı zâhidler topluluğundan ayrılarak yabanî bir incir ağacı altında murakabeye dalmıştır. Altı aylık bir murakabe ve tefekkür döneminden sonra zihnî aydınlığa kavuşmuş, aradığı hakikati bulmuş ve otuz beş yaşında Buda olmuştur.

Altında aydınlığa kavuştuğu yabanî incir ağacını terk eden Buda, ulaştığı hakikati insanlara öğretmek üzere oradan ayrılmış ve ilk vaazını, *Sarnath Geyik Parkı*’nda, daha önce ayrıldığı beş zâhide vermiştir. Buda bu vaazıyla: “*İnsan hayatının acı ve ıstıraplarla dolu olduğu; bunun sebebinin arzu ve ihtiraslar olduğu; bunun da yeni karma ve sudûra, yeni tenâsüh ve ölüme yol açtığı; dünyevî acı ve sıkıntılardan kurtulmanın yolunun arzu ve isteklerden vazgeçmeye bağlı olduğu*” şeklinde bir tez ortaya koymuş; bunun da ancak Buda’nın ortaya koymuş olduğu “*doğru söz, doğru davranış, doğru geçim, doğru muhakeme, doğru murakabe, doğru anlayış, doğru düşünce ve doğru niyet*”ten ibaret olan *Sekiz Dilimli Yolu* takip etmekle mümkün olabileceğini söylemiştir.

Buda’nın ortaya koyduğu dört temel gerçeği göz önünde bulundurarak hayatını *Sekiz Dilimli Yola* göre düzenleyen bir Budist *Nirvana*’ya ulaşır. Buda’nın kurtuluş öğretisine göre *Nirvana*: “*Kişinin, içinde sürekli yanıp tutuşan ve ona acı ve ıstırap veren arzu ve ihtiras ateşini söndürmesi, doğum-ölüm-yeniden doğum şeklindeki kısır döngüden kurtulması, böylece mutlak aydınlanmaya ve mutlak huzura kavuşması*” demektir. Kısaca ifade etmek gerekirse *Nirvana*: “*İnsan hayatının nihaî gayesi, karma’nın yok edilmesi, daha önce hiç gerçekleşmeyen ve tasvir edilemeyen bir mutluluk haline ulaşmaktır; ruhun ulaşabileceği en yüce metafizik mutluluktur*”.

KAYNAKÇA

A Dictionary of Religion and Ethics, ed. Shailer Mathews-Gerald Birney Smith, Waverley Book Company, LTD., London 1921.

Aydın, Mehmet, *Ansiklopedik Dinler Sözlüğü*, Konya: Damla Ofset A. Ş, 2005.

Brandon, S. G. F., *A Dictionary of Comparative Religion*, London, 1970.

Erengil, Cengiz, *Budizm*, İstanbul: İnsan Yayınları, 2004.

Gündüz, Şinasi, *Din ve İnanç Sözlüğü*, Ankara: Vadi Yayınları, 1998.

Horner, I. B. "Buddhism: The Theravada", *The Concise Encyclopedia of Living Faiths (CELF)*, ed. R. C. Zaehner, London 1977.

Kutlutürk, Cemil, "Hint Dinleri (Budda Dharma/Budizm)". *Dünya Dinleri*, ed. Şinasi Gündüz. İstanbul: Milet-Nihal Yayınları, 2019,

Manuel, Zenju E., *Meraklılar için Budizm: temel sorulara doyurucu cevaplar*, İstanbul: Maya Kitap, 2014.

Pike, E. Royston, *Encyclopedia of Religion and Religions*. London 1951.

Raju, P. T.-Chan, Wing-tsit-Kitagava, Joseph M.-Farukî, İsmail R., *Asya Dinleri (Budizm)*, ter. Abdullah Davudoğlu. İstanbul: İnkılap Yayınları, 2002.

Ruben, Walter, *Eski Metinlere Göre Budizm*. haz. Lütfü Bozkurt, İstanbul: 2000.

Reynolds, Frank E.-Hallisey, Charles, "Buddha", *The Encyclopedia of Religion (ER)*, II, ed. Mircea Eliade, London 1987.

Schimmel, Annamarie, *Dinler Tarihine Giriş*. Ankara: A. Ü. İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1955.

Smith, Jo Durden, *Budizm: Gizli Öğretisi*. çev. Tolga Bakanay. İstanbul: Sınır Ötesi Yayınları, 2006.

The Penguin Dictionary of Religions. ed. John R. Hinnells, London 1988.

The Perennial Dictionary of World Religions (PDWR). gen. ed. Keith Crim, New York 1981.

The Soka Gakkai. *Dictionary of Buddhism* Tokyo 2002.

Tümer, Günay, “Budizm”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, VI, İstanbul 1992.

Tümer, Günay-Küçük, Abdurrahman, *Dinler Tarihi*, Ankara: Ocak Yayınları. 4. Baskı. 2002.

Varenne, Jean, “Budizm”. *Din Fenomeni*. haz. Mehmet Aydın. Konya: Tekin Kitabevi, 1993.

Yılmaz, Hüseyin, *Budist Metafiziği*. Ankara: Hece Yayınları, 2007.

Yitik, Ali İhsan, “Budizm”. *Dinler Tarihi El Kitabı*. ed. Baki Adam, Ankara: Grafiker Yayınları. 2. Baskı, 2015.

_____, *Doğu Dinleri*. İstanbul: İSAM Yayınları, 2014.

_____, “Hinduizm”, “Budizm”. *Yaşayan Dünya Dinleri*. ed. Şinasi Gündüz, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları. 4. Baskı, 2016.

_____, *Hint Kökenli Dinlerde Karma İnancının Tenâsüh İnancıyla İlişkisi*. İstanbul: Ruh ve Madde Yayınları, 1996.